

УДК 283/289 : 241.1

СТАВРОЯНИ СЕРГІЙ,

викладач кафедри філософії

Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРОТЕСТАНТИЗМУ

У статті досліджено особливості наративного тлумачення українськими протестантами розвитку своїх церков у контексті постмодерну. З'ясовано, що основним наративом сучасної української протестантської теології є наратив звільнення ("виходу з Єгипту") до стану особистої й суспільної свободи. Доведено, що наративний ідеал "постпостмодерну" є різновидом романтизму в теології. Специфікою наративного ідеалу "постпостмодернізму" стає претензія на деконструкцію модерну й постмодерну через їх подолання, а не фундаменталістичне реконструювання традицій. Поява в Україні теології "постпостмодернізму" спровокована подіями Майдану і подальшої кризи.

Ключові слова: наратив; наратив звільнення; український протестантизм; традиція; теологія "постпостмодернізму".

Постановка проблеми. У вітчизняному протестантизмі виразно простежується намагання вибудувати альтернативні наративи по відношенню до традиційно усталених, відірватися від традиції за допомогою "нової Реформації". Особливо помічено намагання перетлумачити традицію в новаторському ключі. Згідно з наратологією, спільнота - це перш за все колективне уявлення про саму себе, що задається історіями, які спільнота розповідає про саму себе. Важливо проаналізувати домінуючі наративні парадигми сучасного українського протестантизму, щоб зрозуміти не тільки історію чи сучасний його стан, але й передбачити можливі перспективи подальшого розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій. Наративна стратегія, яку традиційно експлуатують українські протестанти, найбільш яскраво представлена в книгах історичного жанру - історіях вітчизняного протестантизму, мемуарах, історичних нарисах про героїв віри. Прикладом є праця консервативного автора О. Нагірняка "Подвиги віри" [4]. Розповідь про кожного героя (селянина, багатія, інтелігента, народженого в родині баптистів) містить його характеристику як шукача Істини, віднайдення якої відбувається через відкриття в Євангелії того, яким є істинне християнство. Герой стає на шлях істини через два діяння: свідоме хрещення і проповідь Євангелія. Заради проповіді він мусить пожертвувати всім, і будь-які компроміси тут недоречні. Під час навернення до Істини та її проповіді герой зустрічається з антигероєм, якою є колективна система царського, а потім - радянського режиму. Ідеологічною складовою цієї системи є православ'я, іноді в якості часткового антигероя виступає молоканство як недостатньо чисте християнство. Герой має порвати із "системою" (православ'ям, молоканством тощо), і цей вибір є правильним, схвалюється Богом, родичами (якщо не відразу, то із часом).

Істинність у цьому наративі зводиться до вузької "правильності". При цьому "правильне" буває лише чимось одним - однією традицією, одним віровченням, одним способом поведінки та служіння. Пошук абсолютної істини стає пошуком "кінцевої правильності": до появи бап-

тизму похвально було належати до молокан, але тепер, коли знайдена "повна євангельська віра", потрібно бути лише баптистами.

Успіх загального духовного шляху вимірюється, знову-таки, його правильністю, а також додатковими ознаками благословення Божого над головним героєм. Кількість навернених ним людей, видатні посади у церкві, багатодітність, чудесне спасіння в таборах чи під час війни - усе це ознаки такого благословення, знаки правильності обраного героєм шляху.

Наративна стратегія О. Нагірняка є типовою й застосовується навіть при написанні біографій сьогоденних керівників церков. Через це біографії стають свого роду протестантським варіантом "житій святих". Яскраво описана наративна стратегія значною мірою проявилася в книзі А. Райчинця "Воздвигнуті Богом" [6], яка містить популярні біографічні нариси про екс-лідера баптистів Г. Коменданта, лідера п'ятдесятників М. Паночка, президента Союзу вільних церков християн євангельської віри В. Райчинця, лідера адвентистів В. Крупського.

О. Попов звертає увагу на те, що за радянських часів історії біблійних героїв - Авраама, Якова, Йосифа, Давида, Петра, Павла, Йони, Ісаї, Єзекіїля та Ієремії - формували взірцеві парадигми для співвіднесення [12, с. 277-278]. Популярність цих історій він пов'язує з необхідністю протистояти як православній традиції житій святих, так і радянській пропаганді героїв Другої світової війни [Там само, с. 279]. На думку О. Попова, історії героїв віри - від старозавітних до сучасних - є частиною "Великого наративу" вітчизняного протестантизму, що залежить від Біблії та з неї починається, але нею не завершується [Там само, с. 264-288]. Але автор некоректно тлумачить наратив як концепт, цілком аналогічний поняттю "міфу" з філософії та теології Олексія Лосева [Там само, с. 267-268]. У результаті такого ототожнення О. Попов утрачає методологічний інструментарій, який мав би евристичний потенціал, і опускається до рівня популярних роздумів.

Така наративна стратегія є нормативною для української протестантської традиції, однак вона не є пра-

диційною в сенсі належності до домодерного способу мислення. Навпаки, такого роду наратив є вираженням модерністичного уподібнення релігії до науки. Розповіді про героїв віри, які відкрили істину, нагадують наративи про Декарта (чи навіть Декарта про себе), про Бекона і Ньютона: у результаті досліджень відкрита істина, життя відкривача змінилося, ці особисті відкриття можна універсалізувати і за допомогою них впливати на стан справ у світі.

Цілісну альтернативну стратегію до панівного наративу намагається запропонувати помірковано постмодерний протестантський богослов А. Пузинін у своїй книзі "Традиція євангельських християн" [5]. Автор гостро критикує намагання віднайти корені для вітчизняного протестантизму в православній традиції, ігнорує чисельну перевагу та ідейне домінування в кінці XIX й у XX століттях українського баптизму в загальному руслі спільної традиції для Російської імперії та СРСР. Усіляко ігнорує велику роль кавказького ареалу розповсюдження баптизму, тоді як консервативні історики тифліську спільноту вважали такою, що слугувала взірцем для всього руху на початку XX століття. А. Пузинін у своєму наративі джерелом для мейнстріму вважає діяльність лорда Редстока в Санкт-Петербурзі. Редсток проповідував у душі "руху святості", ігнорувач конфесійні рамки, православ'ю протиставляв не баптизм із його конфесійним віровченням і практикою, а просте християнство, що вслухалося в Писання. На думку автора, строгості баптизму завжди спотворювали початкову ідентичність євангельського християнства, якої потрібно триматися, тому що вона є своєрідним ДНК для українського та російського протестантизму. Ця ідентичність у пострадянський період спотворюється вдруге: зарубіжні вчителі консервативного напрямку намагаються нав'язати біблійний фундаменталізм, кальвіністичне уявлення про напередвизначення, індуктивні методи тлумачення Біблії, пропозиційну теологію. Чомусь А. Пузинін вважає, що вітчизняний протестантизм не має права змінюватися, але повинен лише повертатися до першопочаткової ідентичності "євангельського християнства" в душі Редстока. Крім того, не маючи жодних аргументів, він вважає, що таке просте євангельське християнство є більш відкритим до діалогу з православ'ям, ніж власне баптизм та інші протестантські конфесії.

Надзвичайно важливим для А. Пузиніна є доведення того, що просте євангельське християнство не є відкриттям героїв віри минулого, але перенесеною Редстоком з Англії певною західною релігійною традицією: він приніс жолудь і посадив його, із нього виріс прекрасний дуб, який зараз має плодоносити знову простим християнством, навіть якщо в середині історії був лише твердий баптизм. Отже, на зміну наративу героїв віри з їх пошуками та трагедіями, перемогами й благословеннями від Бога, А. Пузинін пропонує біологічну метафору, уподібнюючи традицію до рослини.

Альтернативною стратегією до панівного наративу є розуміння традиції вітчизняного протестантизму в працях М. Черенкова. Свій теологічний наратив про традицію і сучасний стан українського протестантизму М. Черенков намагається розвивати в книзі "Баптизм без лапок" [9]. У цьому тексті дослідник звільняється від ліберально-ідеологічних та релігієзнавчих концептів, які були характерні для його ранніх робіт [10] і були розкритиковані А. Пузиніном [5, с. 382-398]. М. Черенков протиставляє протестантизм як "відкрите християнство" православній та католицькій закритим традиціям - яки-

ми вони були до середини XX століття (католицизм), або і є навіть сьогодні (православ'я). Природна відкритість протестантизму не завжди була утримана в традиції українського й російського протестантизму. У вогні героїчних випробувань елементи закритості стали характерною рисою як для повністю визнаного державою протестантизму, так і для дисидентів - наприклад, "ініціативників". Науковець стверджує, що, навіть народившись як ініціатива неформальна і харизматична, "рух неприєднаних" за кілька років перетворився на орден зі своїми правилами й структурами, дисципліною та ієрархією. Сьогодні традицією, яка потребує преображаючого впливу "нової Реформації", є перш за все церква. Якщо український протестантизм не реформує себе, то жодні технологічні хитрощі з місіонерством чи політичним впливом не допоможуть передати традицію новим поколінням. На думку М. Черенкова, український та російський протестантизм потрапили в історичну турбулентність і переживають свою найбільшу кризу. Із неї українські протестанти або вийдуть лідерами громадської думки та душею всього суспільства, або закріпляться на маргінесі суспільного життя.

Мета статті полягає в дослідженні наративних стратегій, які використовують українські протестанти для переказів історій про власну традицію і для формування посттрадиційного дискурсу про "нову Реформацію" доби постмодерну.

Виклад основного матеріалу. В українському протестантському теологічному дискурсі роздуми про кризу осмислюються як випробування постмодерном. Цей новий стан суспільства з його постідеологічністю та постраціональністю є часом, у який відкидаються всі великі надії, вірування, цінності. Зневіра, яка раніше знищила природну релігійність суспільства й створила стан секулярності, тепер знищує всі світські цінності, ідеали, норми. М. Черенков не вважає стан постмодерну хворобою, перехворівши на яку, суспільство повернеться до віри - або в ідеали просвітництва, або в Євангеліє. Він вважає постмодерн випробуванням, яке необхідно пройти повністю. Конфесійна традиція як релігія в добу постмодерну обов'язково відіме. Християнству, щоб вижити, потрібно бути "тільки вірою".

Альтернативу до закритого традиційного християнства в межах українського протестантизму, на наш погляд, зумів сформулювати лише М. Черенков. Представлений у його працях [наприклад, 9-10] проект відкритого християнства потребує комплексного аналізу з особливою увагою до тих наративних стратегій, які пропонує український богослов. Особливо важливо, що його тип теології не використовує наратологію як інструментарій, за допомогою якого можна маніпулювати християнством як об'єктом. Сама його теологія - повністю наратологічна. Написані М. Черенковим теологічні тексти репрезентують природне переплетення жанру раціонального роздуму та пророчого бачення (що виникає за допомогою пророчої яви, віри, риторики тощо). Головний герой цих наративів - сучасна людина, яка лише має прийти до християнського перетворення власного життя. М. Черенков перевертає традиційне співвідношення християнства та світу. Для традиції, зокрема вітчизняної протестантської, світ - це глобальний контекст, у якому розгортається історія християнства, історія церкви як народу Божого, історія місцевої традиції, історія окремого "героя віри". Для нього глобальним універсальним контекстом є християнство в різних його іпостасях: Царство Боже, правління Провидіння над історією, християнська європейська культура тощо.

Християнство - це не маленький острівець в океані "світу", який потрібно частково опанувати. Навпаки, світ - це маленький острівець в океані християнства як Присутності Бога. Реальність світу - не зовні церкви, а вже всередині неї. Якщо церква - величина нескінченна, а світ - скінченний, то світ завжди всередині церкви як свого природного контексту. Таким чином, проблеми діалогу у відносинах церква-світ - це проблеми дискурсу всередині церкви. Усі проблеми світу - уже всередині церковної огорожі. Розмова з атеїстом - це діалог усередині церкви й церковна проблема. Місіонерська проповідь - це внутрішня терапія всередині церкви.

Наратив М. Черенкова має своєю головною рисою те, що розповідає не про минуле, але про майбутнє. Для цього дискурсу характерні відкритість до нової епохи постмодерну, пошук нових можливостей для церкви в часи постмодерну, протистояння постмодерністичному релятивізму як ідеології, свідоме рішення звільнитися від стандартів модерністичної раціональності на користь відповідального діалогізму як стратегії в часи постмодерну.

Для М. Черенкова немає однозначно вираженого ідеалу: церкви повинні мати рішучість на "нову Реформацію" заради майбутнього. Церкви не повинні пристосовуватися під особливості теперішнього моменту, але повинні бути пристосовані до "завтра", до тієї нової епохи, яка лише починається. Саме через таке перенесення наголосу на майбутнє наративна теологія М. Черенкова звільняється від полону минулого й майбутнього. На думку вченого, якими б не були особливості українського протестантизму в минулому, він має бути вільним від зумовленості традицією, але не може бути вільним від обов'язку бути церквою для нового постмодерного суспільства. На його переконання, і великі реформатори минулого (Лютер та Кальвін), і засновники українського протестантизму останньої хвилі (Рябошапка, Цимбал та інші), і видатні діячі протестантського спротиву радянському тиску на церкву - усі вони сьогодні були б радикальними реформаторами християнства для потреб нового стану суспільства.

Пострадянський євангельський рух має перспективи лише при надконфесійності, яка забезпечує єдність цього руху і при відкритості до досвіду історичних церков. Відкритість просторова (до різних конфесій) і часова (до досвіду усіх епох) є виявом належності євангельського руху до єдиної церкви, заснованої Христом [7, с. 8]. Справжня єдність неможлива без конфесійного та прагматичного різноманіття [Там само, с. 22-23]. Своїм завданням євангельські собори ставлять "створення власного дискурсу", актуального для церков і суспільства, та створення повноцінної ідеології "іншості" [Там само, с. 9], яка має прийти на зміну психології "маргіналізму" [Там само, с. 10]. Євангельський рух давав для України та Росії "дух свободи", який для церков слугував умовою можливості святості, а для суспільства - шансом для модернізації [Там само, с. 16-20].

В епоху постмодерну всередині кожної конфесії, що діє на території нашої країни, розгорнулися дискусії про те, яка реакція на постмодерн була б правильною, які стратегії діяльності церков були б правильні й ефективні. Актуальність цих дискусій підсилюється й тим, що Україна в цілому не завершила процесів модернізації, коли потрапила у світ постмодерної економіки та політики. Тож і церкви як найбільш консервативні спільноти гостро переживають цю проблему, розмірковуючи над тим, чи потрібно далі модернізуватися, якщо "на порозі нове середньовіччя"? Додаткової гостроти й за-

плутаності проблемі додає той факт, що керівники й ідеологи українських церков за дуже нечастими винятками не можуть закликати до прийняття постмодерну. Констатуючи кінець модерну та схвалюючи його крах як раціоналізованого та секуляризованого суспільного проекту, церкви не можуть прийняти постмодерн, який є релятивістським запереченням усіх цінностей. Звідси - намагання запропонувати проекти бачення церковного та суспільного життя у форматі не лише "після модерну", а й "після постмодерну".

Першим кроком позитивної програми виживання церкви в умовах постмодерну та намагання перейти до "суспільства після постмодерну" є теза про постсекулярний характер сучасного суспільного дискурсу як ситуацію, у якій доводиться позиціонувати себе і церквам, і богословам. Постсекулярний стан суспільства пов'язується богословами не з "великим поверненням релігії", яке стало предметом розгляду соціології, і не з кризою концепцій секуляризації, яка поставила нові проблеми перед релігієзнавством. Ці процеси є лише тлом для основного повороту суспільної думки, який важливий для богословів. Постсекулярний стан суспільства проявляється, згідно з богословами, у новій якості суспільного дискурсу, що виникла після розчарування в ідеалах модерну і Просвітництва. Український протестантський богослов Анатолій Денисенко так описує загальну ситуацію: "Сьогодні ми вже вступили в простір постсекулярного мислення, яке, як максимум, передбачає вихід за межі дихотомії і розділень, і, як мінімум, підштовхує до переосмислення розмежування світського й релігійного, віри й знання, розуму та уяви, природного й надприродного. Це простір, де зникає дихотомія віри й знання, сакрального й світського, університету й семінарії. У часи постсекулярного стану відбувається не лише повернення релігії в публічну сферу політики, економіки, культури, а й своєрідна теологізація всіх існуючих дискурсів" [1, с. 41]. Як світські мислителі, так і теологи не довіряються більше метанаративам модерну.

Звільнення теологічної думки від залежності від традиційних та модерних форм мислення уможливило обґрунтування соціально-богословської проповіді кількох концепцій емансипації для суспільства та церкви.

Перша форма української протестантської теології емансипації є простим наслідуванням логіки латиноамериканської теології звільнення. За А. Денисенком, український капіталізм і загальна корупція створюють політичний світ, від якого суспільство має перейти до "нормального стану" соціальної справедливості, солідарності й свободи [Там само, с. 58].

Друга форма української протестантської теології емансипації концентрується лише на вимогах політичних свобод. Згідно з речниками цього різновиду теології звільнення (наприклад, М. Черенковим і Ф. Райчинцем), правова держава та свободи особистості й громад приведуть самі по собі до розквіту економіки й суспільства загального добробуту. Вимоги соціальної справедливості А. Денисенка видаються М. Черенкову та Ф. Райчинцю хворобою політичного лівацтва та надмірною політизацією християнства.

Усі ідеологи української протестантської теології емансипації з надмірним оптимізмом оцінюють творчий потенціал громадянської солідарності. Малі групи активних християн, об'єднані не лише навколо церковної діяльності, а й на роботі, на рівні місцевого самоврядування, у межах місійних та професійних організацій, мають перетворювати соціальну дійсність "зни-

зу". Самі церкви та парацерковні організації мають бути єдиним громадянським суспільством, не поділеним конфесійно чи ментально. Спільні цінності й солідарність мають об'єднувати християн різних деномінацій у спільній діяльності та у формуванні спільної пропозиції цілому українському суспільству. Власні цінності та послуги для "світського" суспільства християнське громадянське суспільство України не повинно нав'язувати: у часи постмодерну доречною є лише пропозиція, висловлена в діалозі.

За М. Черенковим, у постмодерному й постіндустріальному суспільстві основним місцем для християнської проповіді та діяльності є місто [8, с. 36-40]. Християнізація сучасного міста з його мережевою структурою комунікацій, ненормованим часом для роботи й відпочинку, недовірою до корпорацій та інституцій - надважко завдання. Церква не може займати місце "лікарні" для суспільних хвороб, оскільки перетвориться на один із "сервісів", без авторитету й права голосу. На думку М. Черенкова, міжконфесійне громадянське суспільство повинно бути повноцінною "душею" сучасного міста. Для цього християни повинні бути в усіх інституціях сучасного міста як повноцінні професіонали й активні громадяни. Від усіх інших містян християн має відрізнити розвинута здатність до співчуття, відкритість до діалогу, готовність спонтанно жертвувати діяти в різноманітних контекстах і ситуаціях. На думку М. Черенкова, саме з рівня міст і саме з нових соціальних практик християнських спільнот у містах має зароджуватися "реформація націй".

А. Денисенко помічає певну обмеженість цих пропозицій щодо діяльності християн у сучасному місті. Євангеліє закликає до проповіді не лише в місті, а для всього світу та "всім народам". Отже, метою має бути все глобалізоване суспільство, уперше конституційоване як повністю єдиний світ, як сучасна єдність "усіх народів". Крім того, паралельно з реальним світом чи конкретним містом усе більше людей живе в "кібер-просторі", у "кібер-місті" [1, с. 54-55]. Присутність церкви в цьому просторі вже точно не може бути присутністю храму чи ієрархічних інституцій. Авторитет особистого пророчого голосу в цьому просторі важливіший за думку всієї ієрархії. Крім того, у кібер-просторі інформаційного суспільства церква як інституція стає відкритою для аналізу та критики, не може приховати власні недоліки, не може закритися від критики. Церква стає "храмом із прозорими стінами". Така ситуація накладає на християн усе більшу відповідальність: ніхто не судитиме про християн із того, що вони говорять. Важливим стає лише те, як вони живуть.

Криза, яка охопила українське суспільство у зв'язку з Революцією Гідності та війною, привернула увагу протестантських теологів до того, що метою проповіді мають бути нації як спільноти свідомих громадян із певною політико-цивілізаційною та етнокультурною ідентичністю [11, с. 180-368]. Наявність на Майдані не лише прогресивного громадянського суспільства сучасних міст, а й усього народу привернула увагу протестантів. Уперше протестанти високо оцінили не лише можливість звернення до всього народу як політичної нації, а й засоби традиційних церков проповідувати, душпастирювати, просто бути з народом під час кризи. Також і різке розділення між українською та російською державними політичними культурами спричинило практично повне розмежування між українським та російським протестантизмом, що півтора століття розвивалися як єдине ціле. Усвідомлення специфіки українсько-

го типу політичної культури як європейської привело протестантів до розуміння необхідності позиціонування себе як частини європейського й українського суспільного простору, як діалогічного партнера для українського народу як цілого. Російський протестантизм, навпаки, утвердився у власній монологічності, яка цілком слідує за сучасною російською державною пропагандою. При цьому відповідні монолози в постмодерному просторі культури набувають вигляду перформансу, що серйозно не сприймається російським суспільством. Діалогічні пропозиції українських протестантів, навпаки, мають цілком реальні перспективи бути почутими сучасним українським суспільством.

Українська Революція Гідності спонукає протестантських богословів до нових дискусій у зв'язку з відродженням у суспільстві схильності до регуляції особистої та колективної поведінки через прийняття певних цінностей. Жертвність Небесної сотні під час Майдану, волонтерів та добровольців під час війни, на думку українських протестантських богословів, указують на подолання стану постмодерну та зникнення впливу постмодернізму в суспільній думці України. У вересні 2015 р. М. Черенков опублікував знакову статтю-маніфест "До теології постпостмодернізму" [11, с. 349-354]. На думку дослідника, під час Майдану традиційні та протестантські церкви, їхні ієрархічні лідери й офіційні органи відсторонилися від участі в подіях, що визначали долю нації. Відмова від співучасті та спільної відповідальності за країну із цілим громадянським суспільством була викликана звичкою церковних ієрархів завжди підкорюватися впливу державної влади та побуванням матеріальних втрат для церковних організацій. За умов відсторонення офіційних церковних лідерів на Майдані активно діяли нові молодіжні лідери та малі церкви, достойно представляючи майбутнє українського протестантизму. Протестанти, які підтримали Майдан, керувалися не лише співпереживанням постраждалим та необхідністю для церкви бути разом із народом, який потребував духовної опіки. Важливим мотивом для діяльності була неможливість займати нейтральну позицію відносно таких явищ суспільного зла, як корупція, спроби запровадження диктатури, обмеження прав людини. Вплив особистостей і малих груп замість впливу великих церковних організацій створює для українського протестантського місіонерства умови, аналогічні до тих, у яких перебували перші християни. Особистий вплив у часи постмодерної невіри в ідеології залишався єдиним надійним каналом для євангелізації. Але ситуація самовідсторонення церковних лідерів, яких на Майдані в кращому випадку бачили лише по неділях на сцені, створила унікальні умови для зміни поколінь усередині самих церков: замість обраних ієрархічних лідерів впливовими виявилися молоді ініціативні християни, які мали своє "пророче бачення" сьогодення й майбутнього. І хоча для самих молодих лідерів ця ситуація стала приводом для критики старшого покоління в керівництві церков, із релігієзнавчої точки зору, можемо говорити про об'єктивні процеси, характерні для протестантизму. А саме - протестантський рух демонструє власну здатність до постійної реформації церкви, а оновлення "знизу" у зв'язку з необхідністю активної соціальної позиції під час кризи - це лише спосіб прояву процесів самореформування церков.

Більш унікальним явищем, яке справило вплив на молоде покоління українських протестантських богословів, став екуменічний характер солідарності христия-

ян під час Майдану [Там само, с. 211]. Не лише представники різних протестантських церков були єдині там. Протестанти відкрили для себе християнське та гуманістичне обличчя традиційних церков, особливо священства УГКЦ та УПЦ КП. Окремі протестантські богослови навіть відзначили, що інколи традиційні українські церкви виявилися більш вірними духу і букві Біблії, ніж протестанти. У цьому явищі М. Черенков побачив підтвердження протестантського вчення про невидиму церкву, яка є універсальною і проявом якої в суспільній реальності є кожна окрема громада свідомих християн [Там само, с. 211-212, 322-324]. Якщо свідомі власного покликання та відповідальності християни є в традиційних церквах, то існування цих церков стає виправданим, а традиційний універсалізм, який вони являють, теж є ресурсом для духовного натхнення українських протестантів.

У подіях Євромайдану українські протестантські теологи побачили подію, аналогічну до виходу євреїв із Єгипту. А. Денисенко звертає увагу на намагання перейти від стану залежності до стану свободи [3]. М. Черенков вважає, що для обох подій - виходу євреїв з Єгипту та Євромайдану - характерним є розрив із попередньою історією, який веде, однак, не до вічності чи завершення історії, а до початку зовсім нової історії: "Вихід - це неочікуваний розрив в історії, який сам по собі є чудом, чудом народження нового із середини того ж самого, і який до того ж являє в собі ще більше чудо - спасительну дію Бога в історії. При тому що Вихід є частиною історії, він відкриває її нові виміри, задає новий спосіб розуміння історії не зсередини рабської свідомості, але зсередини вільного мислення" [11, с. 295].

Активність Майдану у відстоюванні цінностей гідності людини та справедливості осмислюється українськими протестантськими богословами як християнська діяльність, на тлі якої звичайні форми місіонерства та збереження церков виявляються не відповідними історичним вимогам до християн. Якщо громадянське суспільство здатне продемонструвати більше солідарності та любові, відповідальності й віри, ніж церковники, то самі церкви потребують реформування.

Протестантська теологічна конструкція постпостмодернізму як реальності, що нібито виникла в часи Майдану, є романтичною утопією.

Романтична утопія про постпостмодернізм як стан суспільства й церкви, суспільної думки та теології, зародилася в західній теологічній думці у зв'язку з появою такого напрямку богослов'я, як радикальна ортодоксія. Вона типологічно співпадає із конструктом російської релігійної філософії про "нове середньовіччя" після "занепаду Європи". Мислення модерну й постмодерну тлумачиться як відхилення від християнської середньовічної теології. Це відхилення привело до численних криз, і занепад людяності досяг максимуму в часи постмодерну. Очевидна необхідність спасіння від криз протестантськими теологами віднаходиться в ідеалах радикальної ортодоксії, яка пропонує: у гносеології - ідею цілісного пізнання як релігійної феноменології життя; в онтології - теорію причетності скінченного життя до нескінченного буття; у соціальній теорії - християнський солідаризм малих громад. Для українських протестантів головним мотивом для прийняття постулатів радикальної ортодоксії є бажання покінчити із секуляризмом епохи модерну як загрозою для релігії загалом і християнства зокрема [2]. Щоб подолати протистояння секулярного розуму та догматичного протестантського фідейзму доби модерну, українські протестанти готові послабити претензії християнства на тео-

ретичне підтвердження власного віровчення. М. Черенков так узагальнює власне розширене бачення радикальної ортодоксії як теології після "постмодерну": "Відношення богослов'я до постмодерністських провокацій можна виразити такими парами: прокляття самовпевненого розуму - благословення розуму віруючого, заперечення об'єктивного знання - знання з одкровення, закони ринку - феноменологія дару, логіка детермінації - логіка втілення, герменевтика підозри - герменевтика довіри, смерть суб'єкта - чудо воскресіння, занепад метанарацій - відновлення догматики, тотальність влади і насильства - релігія без насильства, сила переконання - краса істини, смерть традиції - повернення традиції, розчинення індивідуальності - життя спільнот, розцерковлення - відновлення "кафолічності" тощо" [11, с. 351]. Теологічна програма, сформована М. Черенковим, ураховує найперспективніші ідеї сучасної західної теології, які є актуальними в часи постмодерну і для християн вже пов'язані з ідеалами стану суспільства й думки, що подолали б хвороби постмодерну та модерну.

Висновки

Дослідження особливостей нарративного тлумачення українськими протестантами розвитку своїх церков у контексті суспільного життя доби постмодерну дозволяє зробити такі узагальнюючі висновки.

1. Пошук нових нарративних стратегій зумовлений визнанням неефективності всіх традиційних і новаторських методів проповіді. У цих умовах відбувається зміна спрямованості зацікавлень із нових технологій донесення Євангелія до суспільства на оздоровлення самих церков шляхом "нової Реформації", що вважається необхідною через явну кризу, яка проявляється в скороченні чисельності громад, конфлікті поколінь, непристосованості до умов постмодернізму.

2. Основним нарративом сучасної української протестантської теології є нарратив звільнення, "виходу з Єгипту" (радянського та імперського тоталітаризму) до стану особистої й суспільної свободи.

3. Український протестантський нарратив звільнення передбачає необхідність не лише релігійної свободи, але й захист гідності людини та нації через збереження й розвиток усіх прав людини. Вільна церква неможлива без вільного громадянина та вільного суспільства.

4. Нарративний ідеал "постпостмодерну" є різновидом романтизму в теології, спорідненого з ідеалами радикальної ортодоксії західного протестантизму та концепціями російської релігійної філософії.

5. Специфікою нарративного ідеалу "постпостмодернізму" стає претензія на деконструкцію модерну й постмодерну через їх подолання, а не фундаменталістичне реконструювання традицій.

6. "Теологія постпостмодернізму", поява якої спровокована подіями Майдану та подальшою українською кризою, є відповіддю протестантського теологічного середовища на об'єктивні історичні виклики.

ЛІТЕРАТУРА

- Денисенко А. Интеллектуальный климат постсекулярной эпохи: очерчивая границы современного богословского дискурса / А. Денисенко // Філософська думка-Sententiae: Спецвипуск № 3 (2012) "Християнська теологія і сучасна філософія". - Вінниця : ВДТУ, 2013. - С. 41-60.
- Денисенко А. Миссия "Радикальной Ортодоксии" как богословская деконструкция понятия "секулярный" [Елект-

ронний ресурс] / А. Денисенко. - Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/15348-radikalnaya-ortodoksiya-kak-bogoslovskaya-dekonstrukciya-ponyatiya-sekulyarnyj.html>.

3. Денисенко А. Теология протеста: когда, зачем и почему христианам необходимо участвовать в революциях? [Электронный ресурс] / А. Денисенко. - Режим доступу : <http://www.ideas4god.com/2013/11/29/teologiya-protesta-kogda-zachem-i-pochemu-xristianam-neobходимо-uchastvovat-v-revoljuciyax/>.

4. Нагирняк А. Подвижники веры / А. Нагирняк. - К. : Книгоноша, 2014. - 307 с.

5. Пузынин А. Традиция евангельских христиан: изучение самоидентификации и богословия от момента ее зарождения до наших дней / А. Пузынин. - М. : ББИ, 2010. - 523 с.

6. Райчинец А. В. Воздвигнутые Богом / А. В. Райчинец. - Одесса : Духовное возрождение, 2010. - 147 с.

7. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 1. Материалы Первого Евангельского Собора. К стратегии евангельского движения. - М. : На Рус, 2010. - 60 с.

8. Религиозно-философские тетради. Тетрадь № 9. Материалы Четвертого Евангельского Собора. Церковь в пространстве города. - М. : На Руси, 2014. - 60 с.

9. Черенков М. Баптизм без кавычек. Очерки и материалы к дискуссии о будущем евангельских церквей / М. Черенков. - Черкассы : Коллоквиум, 2012. - 291 с.

10. Черенков М. Європейська Реформація та український евангельський протестантизм (генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри) / М. Черенков. - Одеса : Християнська просвіта, 2008. - 566 с.

11. Черенков М. Когда нельзя молчать // Протестантская этика и дух ...остмодернизма / М. Черенков, В. Бачинин. - К. : Книгоноша, 2015. - С. 180-368.

12. Popov A. The Evangelical Christians-Baptists in the Soviet Union as a hermeneutical community: Examining the identity of the All-Union Council of the ECB (AUCECB) through the way the Bible was used in its publications. Ph.D. diss. / A. Popov. - University of Wales and International Baptist Theological Seminary, 2010. - 352 p.

Ставроянн Сергей,

преподаватель кафедры философии

Национального технического университета Украины "Киевский политехнический институт"

НАРРАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ПРОТЕСТАНТИЗМА

В статье исследованы особенности нарративного толкования украинскими протестантами развития своих церквей в контексте постмодерна. Установлено, что основным нарративом современной украинской протестантской теологии является нарратив освобождения ("выхода из Египта") до состояния личной и общественной свободы. Доказано, что нарративный идеал "постпостмодерна" является разновидностью романтизма в теологии. Спецификой нарративного идеала "постпостмодернизма" становится претензия на деконструкцию модерна и постмодерна через их преодоление, а не фундаменталистская реконструкция традиций. Появление в Украине теологии "постпостмодернизма" спровоцировано событиями Майдана и последующего кризиса.

Ключевые слова: нарратив; нарратив освобождения; украинский протестантизм; традиция; "теология постпостмодернизма".

Stavroiani Sergii,

Teacher of the Department of Philosophy

of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

NARRATIVE STRATEGIES OF MODERN UKRAINIAN PROTESTANTISM

The article examines the narrative strategies of Ukrainian Protestants for new translations of stories about their own tradition and to create posttraditional discourse about a "new Reformation" of postmodern era. The features of a narrative interpretation of Ukrainian Protestant of their churches in the postmodern context is comprehensively investigated. It is noted that in a in circumstances of ineffective of traditional sermon is attempt recovery of Protestant churches by the way of "new Reformation". It is found that the main narrative of the modern Ukrainian Protestant theology is the narrative of liberation "Exodus from Egypt" (Soviet and imperial totalitarianism) to a state of personal and social freedom. It is proved that narrative ideal of "postpostmodern" is a kind of romanticism in Theology, by kinship with the ideals of radical orthodoxy of Western Protestantism and concepts of Russian religious philosophy. The specificity of narrative ideal of "postpostmodern" is to claim deconstruction of modern and postmodern by it's alteration, but not fundamentalistic reconstructing of traditions. The emergence of theology of postpostmodern in Ukraine is caused by events of Maidan and the subsequent crisis and a response of Protestant theological environment to contemporary challenges.

Key words: narrative; narrative of liberation; Ukrainian Protestantism; tradition; theology of "postpostmodernism".

REFERENCES

1. Denisenko A. (2012), Intelligent climate postsecular era: delineating the boundaries of contemporary theological discourse, *Filosofska Dumka-Sententiae: Special Issue*, №3, Vinnytsia, pp. 41-60 (rus-ukr).

2. Denisenko A. (2012), Mission of "Radical Orthodoxy" as a theological deconstruction of the concept of "secular", available at: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/15348-radikalnaya-ortodoksiya-kak-bogoslovskaya-dekonstrukciya-ponyatiya-sekulyarnyj.html> (rus).

3. Denisenko A. (2013), Theology of protest: when, what for and why the Christian must be involved in the revolution?, available at: <http://www.ideas4god.com/2013/11/29/teologiya-protesta-kogda-zachem-i-pochemu-xristianam-neobходимо-uchastvovat-v-revoljuciyax/> (rus).

4. Nagirnyak A. (2014), *Devotees of faith*, Knyhonosha, Kyiv, 307 p. (rus).
5. Puzynin A. (2010), *Tradition of Evangelical Christian: Exploring identity and theology from its beginnings to the present*, BBI, Moscow, 523 p. (rus).
6. Raychinyets A. B. (2010), *Erected by God*, Dukhovnoye vozrozhdeniye, Odesa, 147 p. (rus).
7. *Religious and Philosophical Notebooks. Notebook № 1. Proceedings of the First Evangelical Council. For strategy of the evangelical movement* (2010), Na Rusi, Moscow, 60 p. (rus).
8. *Religious and Philosophical Notebooks. Notebook № 9. Proceedings of the Fourth Evangelical Council. Church in the city space*, (2014), Na Rusi, Moscow, 60 p. (rus).
9. Cherenkov M. (2012), *Baptism without quotes. Essays and materials to the debate about the future of evangelical churches*, Kollokvium, Cherkasy, 291 p. (rus).
10. Cherenkov M. (2008), *European Reformation and evangelical Ukrainian Protestantism (genetic and typological affinity and national identity dimensions)*, Khrystyianska prosvita, Odesa, 566 p. (ukr).
11. Cherenkov M., Bachinin V. (2015), *When it is impossible to remain silent, The Protestant Ethic and the Spirit of ...ostmodernism*, Knyhonosha, Kyiv, pp. 180-368 (rus).
12. Popov A. (2010), *The Evangelical Christians-Baptists in the Soviet Union as a hermeneutical community: Examining the identity of the All-Union Council of the ECB (AUCECB) through the way the Bible was used in its publications*. Ph.D. diss., University of Wales and International Baptist Theological Seminary, 352 p.

© Ставряні Сергій

Надійшла до редакції 21.01.2016

УДК 141.3

СТЕПАНОВ ВЯЧЕСЛАВ,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
соціально-політичних і правових наук Державного вищого навчального закладу
"Донбаський державний педагогічний університет", м. Слов'янськ*

ЧЕБОТНІКОВА МАРІЯ,

ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет", м. Слов'янськ

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджується проблема визначення критеріїв та засад конструювання методологічного апарату історико-філософського дослідження. Показано, що ситуація методологічного плюралізму є продуктивною умовою здійснення об'єктивної герменевтики лише як внутрішнього елемента логіки аналізу, а не клішованого атрибуту соціокультурного буття.

Ключові слова: методологія; історіографія; суб'єкт; реконструкція; герменевтика.

Постановка проблеми. Глибинні зрушення суспільного буття, що їх переживає наше покоління, кардинально змінюють координати смислопокладання, що відбувається засобами наукового та культурного процесів. Ці зрушення особливо болісно вдарили по ustalених структурах побудови гуманітарної культури, конститутивним осердям яких виступав історизм. Після фукуямівської ейфорії щодо кінця історії остання прокинулася новим ранком, що змушує шукати та розробляти новітні форми історичного мислення не тільки в межах фахового цеху істориків, а в загальносвітоглядному масштабі. Адже певного переосмислення потребує історизм як елемент світоглядної системи. Однак це питання не тільки не треба відокремлювати від проблеми методу історичного пізнання, навпаки, тільки

як в науковій площині можна сподіватися на синтез новітнього концепту історії.

Методологічний потенціал історико-філософської науки залишається нереалізованим у вирішенні ключових протиріч сучасної культури.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В умовах глобалізації та інформатизації наукового процесу джерельна база дослідження виконує функцію ідентифікації в координатах філософської спільноти. Звичні уявлення про певну тяглість всеохопної та єдиної традиції не відповідають сучасним реаліям історико-філософського дослідження, які передбачають значний ступінь довільності щодо поєднання мікро- та макро-рівнів філософського процесу. Усвідомлюючи необхідність певного вирішення діалектичної напруги між